

**ВОБРАЗ ЖАНЧЫНЫ-СЯЛЯНКІ Ё АПАВЯДАННЯХ А.
КУДРАЎЦА**

Т. І. Борбат, І. М. Ячмянёва

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова

Рэспубліка Беларусь

E-mail: borbat_ti@msu.by

У артыкуле ё кантэксце маральна-этычных праблем разглядаюцца жаночыя вобразы ё апавяданнях А. Кудраўца. Адзначаецца, што жанчына ё «вясковай» прозе пісьменніка («Іваніха», «Сяструха», «На балоце скрыпелі драчы» і многіх іншых) выступае носьбітам спрадвечнай народнай маралі, захавальніцай трывалых этычных прынцыпаў. Пераважна гэта жанчыны складанага лёсу, аднак з усіх жыццёвых выпрабаваньў і нягод яны выходзяць пераможцамі, сцвердзіўшы сваю ча-

лавечую годнасць, неверагодную вытрымку і цярплівасць.

Ключавыя словы: нацыянальная проза; вясковае жыццё; вобраз жанчыны; народная мараль; псіхалагізм; падтэкст; дэталі; адказнасць; сумленне; шчасце; духоўнасць.

Пра Анатоля Кудраўца прынята гаварыць як пра таленавітага прыхільніка “глыбіннай традыцыі нацыянальнай прозы” [4, с. 152]. У беларускай літаратуры 1960 – 1970-х гадоў некаторыя пісьменнікі ваеннага пакалення, аддаўшы даніну тэме вайны, звярнуліся да асэнсавання жыцця вёскі, яе складанага і ў многім драматычнага лёсу.

Тэма вёскі – традыцыйны для айчынай літаратуры аб’ект мастацкага даследавання і асэнсавання рэчаіснасці. Тым не менш традыцыйная тэматыка не абмяжоўвала А. Кудраўца ў разнастайнасці шляхоў такога даследавання, выбары вобразаў-персанажаў, якіх пісьменнік выпрабоўвае на духоўную сталасць і моц.

Ужо ў першых апавяданнях празаіка цікавяць жаночыя вобразы, якія, на думку С. Андраюка, вылучаліся «значнай этычнай змястоўнасцю, псіхалагічнай глыбінёй, чалавечай прывабнасцю» [1, с. 175]. Іваніха, Марута, Маня, сяструха Яніна – гэтыя вобразы поўныя жыццёвай непасрэднасці і складанасці, глыбокай маральнай устойлівасці, са светаадчуваннем жыццесцвярджальным і жыццятворным.

У шматлікіх апавяданнях празаіка добра адчуваецца, што ўзноўленае вясковае жыццё незаўважна, падтэкстава суадносіцца з духоўнасцю, найчасцей нават душэўнасцю, ацэньваецца і вывяраецца ёю. Прычым духоўнасць азначае не толькі пазіцыю герояў і характар іх адносін да свету і людзей. Найперш «гэта тая эмацыянальна-этычная атмасфера, у якой яны дзейнічаюць і якую ў значнай ступені самі ствараюць» [3, с. 231]. Атмасфера гэта адначасова вельмі натуральная, будзённая, і разам з тым вылучаецца сваёй моцнай духоўнай насычанасцю. Характары існуюць абсалютна арганічна, а будзённыя падзеі, побытавая атмасфера іх нібы паглыбляюць, узбуіняюць і выпрабоўваюць.

Чалавек бачыцца не толькі ў яго непасрэдных учынках, паводзінах і думках. Увесь эмацыянальна-інтанацыйны лад мовы, шчырасць голасу аўтара акрэслівае ў чалавеку нешта глыбіннае, істотнае. Пісьменнік не намагаецца драматызаваць пэўныя падзеі, аднак яны гучаць драматычна. Лёсы герояў быццам зусім не вылучаюцца з рэальнай жыццёвай плыні – само жыццё напоўнена хваляваннямі і турботамі, болем, расчараваннямі. А. Кудравец нібы імкнецца пераканаць, што кожны чалавечы лёс, нават самы звычайны, драматычны ўжо сам па сабе: ён звязаны з іншымі людзьмі, знаходзіцца ў непасрэднай залеж-

насці ад абставін, якія ніколі не бываюць простымі, пераважна супярэчлівыя і складаныя.

Напрыклад, Іваніха, гераіня аднайменнага апавядання «Іваніха» (1966). Кожнага дня, двойчы, *«каля паўдня, калі статак гналі на ранкі, і пад вечар, калі каровы вярталіся на ноч»*, яе можна сустрэць на пыльнай вясковай вуліцы, калі яна ідзе наўскраіну сустракаць сваю жывёлу. Іваніха надта многа пабачыла на сваім вяку, перажыла і выцярпела. У час калектывізацыі загінуў на балоце яе муж, *«вясёлы і настырны сельсаветчык»* [5, с. 50], на руках жанчыны засталіся двое малых дзяцей. У гады фашысцкай навалы, у гэтым жа бярэзніку, недалёка ад таго месца, дзе знайшлі мужаву шапку, *«зняла Іваніха з бярозы і сваю Клаву»*: згвалтаваная фашыстамі, дзяўчына не захацела жыць. І зараз сын-гараджанін, што і жыве недалёка, не прыслаў ёй ніводнага ліста: *«Двое дзяцей у самога, а маці – хоць бы слова»* [5, с. 53]. Жанчына нікому не скардзілася і не любіла, калі хто згадваў ёй пра набалелае.

Сцэна вяртання Іваніхі з мёртвай дачкой у вёску, у якой засталіся толькі карнікі (людзі паўцякалі ў лес), намалевана пісьменнікам лаканічнымі штрыхамі. Перад намі не толькі прыбітая горама жанчына, якая страціла інстынкт самазахавання, перад намі Маці, годная і велічная ў сваім горы: *«Іваніха выняла дачку з пятли і на руках, як некалі насіла яе малую, панесла ў пасёлак. У пасёлку стаялі немцы. Цяжка перастаўляючы ногі, ішла яна па маўклівай вуліцы, невідушчымі вачыма пазіраючы перад сабой, і ніхто з немцаў не адважыўся спыніць яе. Назаўтра Іваніха занесла дачку на могілкі. Яны ляпіліся тут жа, ускрай пасёлка. І зноў ніхто не затрымаў жанчыну»* [5, с. 51 – 52].

З могілак Іваніха вярнулася дамоў, і кожнай раніцай з коміна яе хаты, адзінай на ўвесь пасёлак, цягнуўся ўгору дымок з печы. Фашысты чатыры дні стаялі ў пасёлку, але не кранулі жанчыну. Калі на пяты дзень вяскоўцы вярнуліся з лесу і зайшлі да Іваніхі ў хату, то ўбачылі, што ў пустой печы гараць дровы. Сама ж жанчына сядзела на лаве і пазірала, як у чалесніку мітусяцца грывы чырвона-белага полымя. Магчыма, з таго часу яна і пачала заседжвацца на лавачцы, адкуль быў відаць лес і пахілы верх той самай бярозы. Потым нехта здагадаўся ссекчы дрэва, але Іваніха пачала хадзіць на тое месца, дзе апошні раз сустрэла дачку.

Здаецца, пасля такіх трагедыяў жанчына павінна была страціць цікавасць да ўсяго на свеце, не жыць, а дажываць свае апошнія дні. Перастаўляць паціху, аўтаматычна, свае *«тоўстыя, усе ў сінках набраклых вен, ногі»*, цяжка несці *«сваё сагнутае, быццам перабітае*

пасярэдзіне цела, апіраючыся на цёмны арэжавы кій. Раз за разам яна выкідвала яго наперад і, заграбаючы сівы пыл плоскімі сухімі ступнямі, рабіла некалькі крокаў. Здалёк здавалася, што старая не ішла, а кожны раз з сілай пацягвала да кія сваё цяжкое, разбітае цела» [5, с. 45-46]. Але ж гэта толькі знешняе ўражанне. Пад невыносна цяжкімі напластаваннямі, якія лёс жорстка абрынуў на жанчыну, у яе засталася, аднак, неадольная цікавасць да навакольнага свету, людзей, нейкая асабістая далучанасць да ўсяго, што адбываецца вакол. У Іваніхі ёсць клопат пра жыццё, боль за яго, вострае рэагаванне на яго праявы. Пісьменнік перадае гэта лаканічнымі, але выразнымі псіхалагічнымі штрыхамі.

Жанчына не адзін дзень слухае, седзячы на лавачцы, як адтуль, дзе калісьці быў вясёлы бярэзнік, чуецца гул бульдозераў. Моўчкі, яна адзначае для сябе, што ў торфе, які горнуць перад сабою бульдозеры, *«як вырваныя жылы, бялелі абадраныя карэнні, паклычаныя пні...»*. Твар яе *«яснее, выцягвецца ў радасным здзіўленні»*, калі яна там, дзе арудуюць бульдозеры, бачыць раптам зайца. На суседава шкадаванне, што няма двухстволкі, Іваніха з горыччу, стомлена бурчыць: *«Двухстволку... Вам бы ўсё нішчыць»* [5, с. 52]. Гісторыя жанчыны выяўляецца як поўная драматызму, хоць аўтар і не робіць ніякіх знарочыстых намаганняў гэты драматызм узмацніць ці падкрэсліць. Лёс гэтай жанчыны ніякімі мастацкімі сродкамі з рэальнай жыццёвай плыні не вылучаны. Гэта як бы звычайны лёс у агульным няпростым жыцці народа.

У гераіні апавядання «Сяструха» (1968) таксама складаны лёс. Яніна, адзіная дачка ў сям'і, асірацела на самым пачатку вайны. Потым загінуў жаніх-партызан. Дзяўчына выйшла замуж, нарадзіла пяцярх дзяцей. Сямейнае жыццё не заладзілася, муж піў і выпадкова загінуў. Меншая дзяўчынка нарадзілася калекай. Аднак Яніна перажыла і жахі вайны, і цяжкасці першых пасляваенных гадоў. Перад чытачом паўстаюць карціны будзённага (і страшэнна нялёгкага) жыцця, і тым не менш гераіня выжыла і не азлобілася. Пры такіх абставінах не дзіва счарсцвецць душою, стаць абыякавай да ўсяго свету, звычайна так і бывае. Але ж ў выніку ўсё вырашае той зарад сардэчнасці і душэўнасці, які ёсць (і павінен быць!) у чалавека. Яніна знаходзіць свой сэнс у жыцці, свае маленькія святы і радасці. Яна разумее, што *«ў кожнага сваё жыццё»*, што людзі навучыліся і гараваць, і шкадаваць, і толькі радавацца не навучыліся. У першую чаргу гэты папрок падтэкстава звернуты да стрычнага брата Аркадзя, які, жывучы зусім недалёка ад Яніны, амаль забыў пра яе існаванне. І нават не прыехаў на сястрынскае запрашэнне пабыць на вяселлі пляменніцы.

Прысаромлены сястрой, Аркадзь хацеў бы знайсці важную прычыну сабе ў апраўданне, але не знайшоў нічога лепшага, як схлусіць: *«Здаецца, я ў камандзіроўцы быў... Ты ж ведаеш, камандзіроўкі ў мяне часта <...>. – Адчуў, як жар апаліў твар. Ён успомніў, што ні ў якой камандзіроўцы ён не быў, ды і пісьмо Яніна прыслала, мусіць, за месяц да вяселля»* [5, с. 298]. І толькі цяпер, выпадкова апынуўшыся ў хаце Яніны, даведаўся Аркадзя, якім нялёгкім было сялянскае жыццё яго стрыечнай сястры. Так што запрашала жанчына брата на вяселле з надзеяй знайсці падтрымку, спагаду блізкага чалавека.

Яніна надзелена гэтай здольнасцю – радавацца жыццю, адчуваць разнастайнасць яго праяў, што, безумоўна, узвышае характар гераіні, робіць яго больш значным і сэнсава напоўненым. Гераіня апавядання жыве верай у шчасце, настойлівым унутраным імкненнем да яго. Гэта рыса – імкненне да шчасця, патрэба ў ім, свядомая ці несвядомая, вызначае, «па сутнасці, усіх герояў А. Кудраўца» [2, с. 26]. Напэўна, жанчыны адчуваюць гэта асабліва глыбока і балюча.

Адзначым, што роля жаночых характараў у змесце твораў А. Кудраўца неадназначная. Кожны характар мае глыбокі сэнс і з’яўляецца прыкладам, увасабленнем чалавечнасці, душэўнасці, што можа разумецца як крыніца моцнага ўздзеяння на іншыя характары апавядання. Аўтар не дае нам упэўненасці, што пасля гэтай выпадковай і цяжкай сустрэчы з сястрой і нечаканага азарэння Аркадзя адразу ж стане іншым чалавекам. Ды і нельга было б чакаць нейкага раптоўнага і вырашальнага ўплыву. Тым не менш адчуваецца, што сустрэча выклікала ў Аркадзевай душы ўзрушэнне, закранула яго сумленне. Магчыма, у жыцці гэтага чалавека і адбудзецца істотны пералом. Ва ўсякім разе, твор дае падставы для спадзявання на гэта.

Падобная псіхалагічная і маральная сітуацыя назіраецца і ў апавяданні «На балоце скрыпелі драчы» (1967). Герой апавядання, бульдазерыст Максім, жыве паводле прынцыпу *«сёння тут – заўтра там»*. Жыццё хлопца праходзіць у бясконцых камандзіроўках, гэта паспрыяла таму, што да ўсяго ён ставіцца бесклапотна і лёгка (*«мне параіш якую-небудзь маладзічку. Мне ненадоўга – на тыдзень-другі, а там – дай бог ногі»* [5, с. 63]). Аднак у першы ж вечар сустрэчы з Маняй герой нечакана губляе сваю бесклапотнасць і ўпэўненасць. Маня – дзяўчына спакойная, унутрана засяроджаная, з нялёгкім жыццёвым лёсам. Тварам дзяўчына не горшая за іншых, “рукі ёсць” і зарабляе добра, але ёй ужо пад трыццаць год, а з хлопцамі неяк не складваліся адносіны. Бывае так увесь вечар і прасядзіць дзе-небудзь у кутку вясковага клуба. Аднавяскоўцы не могуць зразумець, чаму гэта так ста-

лася. Мабыць, з-за таго, што сям'я Мані доўга лічылася «затурканай», «закіданай». Пасля вайны яны жылі бядней за ўсіх, некалькі год без адзінага парасяці ці каровы, нават бульбы не было з чаго пасеяць. Маці дзяўчыны не была гультайкай, але ж лічылася нейкай «нерастаропнай»: *«Дзе трэба цішком – яна загрыміць, дзе трэба крычаць – прамаўчыць <...>. Круцілася гэтая Стэфіна, як уюн у кашы, пакуль дзеўкі трохі не падраслі <...>. Вылюднелі, там і замуж павыходзілі. Цягнулі і Маню, а яна не захацела ехаць адсюль. І не прагадала. Толькі вот старая слава, як хвост, валочыцца за ёй. Маня Стэфіна»* [5, с. 68]. Пасля сустрэчы з Маняй Максім зусім па-іншаму зірнуў на жыццё, на сваё ў ім месца, без звычайнай павярхоўнасці і легкадумнасці.

Інакш і не магло быць, настолькі натуральным, цэльным і чыстым чалавекам, паказана дзяўчына. З наступнага дыялогу герояў відаць рознасць гэтых двух маладых людзей, захаваная аўтарам у падтэкст.

« – Бач, рэжуць, што на дымбалах, – не ведаючы, пра што гаворыць, кінуў Максім галавой за спіну, на драчоў.

– У нас яны кожнае лета. Як помню сябе, дык і кладзёмся і ўстаём пад іх музыку. Раней, як кустоў шмат было, то нават у гароды заходзілі. Стоіцца пад плотам і пілуе. А цяпер кусты расцерабілі, дык яны падаліся ў балота.

– Прарэжам канал, то зусім змоўкнуць.

– Сумна будзе. Я дык і падумаць не магу, што прыйдзе час, калі іх не будзе.

– Прыйдзе. І хутка, – машынальна адказаў Максім» [5, с. 78].

На фоне дзяўчыны бачна, што ў жыцці Максіма не стае глыбіні. Аднак сустрэча з Маняй паўплывала на героя: ён лепей пачынае разумець жаданні людзей, таго ж «брыгадзіра», які пакінуў яго ў сябе начаваць, а просьбу сваю аб дапамозе так і не агучыў. І нават пераглядае свае планы адносна гаспадара – калі дагэтуль збіраўся скарыстацца яго гасціннасцю, а потым адмовіць у дапамозе, то цяпер ён ухваліў яго дальнабачнасць і вырашыў дапамагчы, не пашкадаваўшы нават выхаднога дня.

Пісьменнік не схільны выводзіць прычыну ўнутранага пералому ў душы героя толькі з адной сустрэчы з дзяўчынай. Максім і раней адчуваў незадаволенасць жыццём, як бы нейкую пустату ў ім. А сустрэча з Маняй узварушыла, абудзіла ў душы тое, што ўжо было падрыхтавана да гэтага абуджэння, узняла ў ім пачуццё чалавечнасці, асабістай далучанасці да клопатаў і турботаў іншых.

Свае выпрабаванні вытрымліваюць Іваніха, Яніна, Маня. Не толькі вытрымліваюць, але і выходзяць пераможцамі. Дабрыня і духоўнасць, на думку А. Кудраўца, – гэта звычайны, нармальны стан ча-

лавечага жыцця. Вытокі духоўнасці, як слушна зазначае С. Андраюк, пісьменнік бачыць у «глыбокай народнай традыцыі чалавечага агульнажыцця, у самой прыродзе чалавека-творцы» [6, с. 183]. І гэты жыццятворны пачатак чалавечага існавання сярод людзей, у грамадстве найбольш натуральна, глыбока і поўна ўвасоблены менавіта ў вобразе жанчыны. Пачуццё чалавечай годнасці, прыроджанай сумленнасці, душэўнай дабрыні і шчодрасці дазваляе ёй у любой сітуацыі, пры любых жыццёвых нягодах заставацца на вышыні, быць прыкладам для іншых. Менавіта жанчына гэтыя якасці ўвасабляе, захоўвае і перадае іншым. І героі перайначваюцца, духоўна ўзбагачаюцца, робяцца ўнутрана больш трывалымі. Вытрымлівае сваё духоўнае выпрабаванне дзякуючы гэтаму ўплыву Мірон Булойчык («Елачка»), бульдазерыст Максім («На балоце скрыпелі драчы»), Аркадзя («Сяструха»), іншыя. Менавіта жанчына ў прозе А. Кудраўца сцвярджае тыя высокія маральныя прынцыпы і нормы чалавечага жыцця, сцвярджае сваімі штодзённымі паводзінамі, працай, адносінамі да іншых людзей.

Такім чынам, жанчына ў «вясковай» прозе А. Кудраўца («Іваніха», «Сяструха», «На балоце скрыпелі драчы» і інш.) выступае носьбітам спрадвечнай народнай маралі, захавальніцай трывалых маральна-этычных прынцыпаў. Пераважна гэта жанчыны складанага лёсу, аднак з усіх жыццёвых выпрабаваньў і нягод яны выходзяць па сутнасці пераможцамі, сцвердзіўшы сваю чалавечую годнасць, неверагодную вытрымку і цярдлівасць. Гэта перамога выяўляецца і ў тым, што жанчыны самага рознага ўзросту і жыццёвага вопыту (Іваніха, Яніна, Маня), захавалі дабрыню, шчырасць, жывую цікавасць да акаляючага свету, людзей, а таксама моцнае імкненне да шчасця, якое выпраменьваюць і тым самым асвятляюць жыццё тых, хто побач.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Андраюк, С. Вывяраючы жыццём : крытычныя артыкулы / С. Андраюк. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1976. – 220 с.
2. Андраюк, С. Драматызм і прыгажосць беларускай душы ў творчасці Анатоля Кудраўца // С. Андраюк // Роднае слова. – 2011. – № 1. – С. 25–28.
3. Андраюк, С. На зялёнай дарозе жыцця : Творчасць А. Кудраўца // Пісьменнікі. Кнігі : літ.- крытыч. артыкулы / С. Андраюк. – Мінск : Маст. літ., 1987. – С. 230–239.
4. Бечык, В. Святло жыцця : Анатоль Кудравец / В. Бечык // Прад високаю красою... : літ.-крыт. артыкулы / В. Бечык. – Мінск : Маст.літ., 1984. – С. 151–160.
5. Кудравец, А. На балоце скрыпелі драчы : апавяданні / А. Кудравец. – Мінск : Маст.літ., 1979. – 288 с.
6. Кудравец, А. Познія яблыкі : выбранае / А. Кудравец. – Мінск : Маст.літ., 1999. – 492 с.

**THE IMAGE OF A PEASANT WOMAN IN THE STORIES OF
A. KUDROVETS**

*Mogilev State University named after A.A. Kuleshov
Belarus*

E-mail: borbat_ti@msu.by

The article in the context of moral and ethical issues are considered female characters in the stories by A. Kudrova. Woman in the "village" prose of the writer ("Ivanikha", "Sestrukha", "On the swamp creaked drachi" and many others) is noted to be as a carrier of the primordial folk morality, the guardian of strong ethical principles. These are mostly women of a difficult fate, but they emerge victorious from all the trials and tribulations of life, confirming their human dignity, incredible endurance and patience.

Keywords: national prose; village life; image of a woman; folk morality; psychologism; subtext; detail; responsibility; conscience; happiness; spirituality.